

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการทำวิจัยเรื่อง "เครือข่ายการสื่อสารกลุ่มและบทบาทในการอนุรักษ์เพลงของกลุ่มอนุรักษ์เพลงและลีลาศสุนทราภรณ์" นี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยในเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ได้ข้อมูลในประเด็นต่างๆที่ต้องการศึกษา เพื่อตอบปัญหาการวิจัย โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยดังต่อไปนี้

1. แหล่งข้อมูล ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย
2. การกำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การวิเคราะห์และการนำเสนอข้อมูล

แหล่งข้อมูล ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร

1. กลุ่มผู้นำในกลุ่มอนุรักษ์เพลงและลีลาศสุนทราภรณ์
กลุ่มผู้นำนี้ เป็นบุคคลที่มีส่วนร่วมในการจัดตั้งและจัดการให้เกิดมีการรวมกลุ่มและเป็นผู้จัดกิจกรรมต่างๆของกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับเพลงสุนทราภรณ์และการลีลาศ
2. กลุ่มผู้ที่เป็นสมาชิกในกลุ่ม
เป็นกลุ่มบุคคลที่มีความประสงค์มาร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกับกลุ่มฯ โดยสมัครใจ ไม่ว่าจะเป็นการฟังรายการที่จัดทางวิทยุ หรือการมาร่วมในการแสดงดนตรี และการจัดงานลีลาศสุนทราภรณ์ มักมาร่วมกิจกรรมสม่ำเสมอและต่างรักในดนตรีสุนทราภรณ์
3. กลุ่มผู้ที่สนใจในงานเพลงสุนทราภรณ์ทั่วไป แต่ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่ม
คือกลุ่มผู้ที่สนใจและชื่นชอบในงานเพลงของสุนทราภรณ์ แต่ไม่ได้ติดตามร่วมกิจกรรมกับกลุ่มเป็นเพียงผู้ฟังหรือผู้ชมเท่านั้น เพื่อดูถึงบทบาทในการสนับสนุนการอนุรักษ์เพลงสุนทราภรณ์

กลุ่มตัวอย่าง

จากประชากรทั้ง 3 กลุ่ม ผู้วิจัยได้มีขั้นตอนในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเป้าหมายในการวิจัยดังนี้คือ

ใช้เกณฑ์คุณลักษณะของประชากรกลุ่มเป้าหมายข้างต้น เป็นเกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมาย โดยแต่ละคนที่คัดเลือกจะเน้นบุคคลที่สามารถทำหน้าที่เป็นตัวแทนหลักของกลุ่มเป้าหมายได้ดี (Key informants) ในการที่จะให้ข้อมูลได้อย่างแท้จริงและละเอียด โดยมีการคัดเลือกดังนี้

1. เข้าไปพบปะกับสมาชิกกลุ่มที่แบ่งทั้ง 3 กลุ่ม เพื่อพูดคุยทำความเข้าใจ และสอบถามถึงการร่วมกิจกรรมต่างๆ และบทบาทที่บุคคลเหล่านั้นกระทำในกลุ่ม เพื่อหาผู้ที่จะสามารถเป็นตัวแทนหลักของประชากรกลุ่มเป้าหมายได้

2. ติดต่อประสานงานกับกลุ่มเป้าหมายดังกล่าว แล้วคัดเลือกบุคคลจากทั้ง 3 กลุ่มให้เป็นอย่างน้อยในการวิจัย จำนวนประมาณ 26 คน ดังนี้คือ

● กลุ่มผู้นำในกลุ่มอนุรักษ์เพลงและลีลาศสุนทราภรณ์ โดยสัมภาษณ์ผู้นำในกลุ่มทุกท่านตามโอกาสและเวลาที่สะดวกและเหมาะสมเพื่อให้ได้ข้อมูลของโครงสร้าง เครือข่าย และบทบาทของแต่ละบุคคลในกลุ่ม และบทบาทของกลุ่มในการอนุรักษ์บทเพลงจากกิจกรรมต่างๆ ที่ได้จัดขึ้น จำนวน 6 คน ดังนี้คือ

1.) ผู้จัดการชีวิตกับเพลง (เพลงสุนทราภรณ์) จำนวน 3 คน คือ

- คุณอัจฉรา ภรณ์สุด ประธานกลุ่ม
- คุณเมธิ ยิ่งยวด
- คุณสาวดี เจริญวงษ์

2.) คุณอติพร เสนะวงศ์ (สุนทรสนาน) บุตรสาวของครูเอื้อ สุนทรสนาน

3.) ผู้นำกลุ่มท่านอื่นๆ อีก 2 คน คือ

- คุณอัมพร ศัลยะศิลป์ รองประธานกลุ่ม
- และคุณโชติมา ทัยคุปต์ เลขากลุ่ม

● กลุ่มผู้ที่ เป็นสมาชิกกลุ่ม เลือกสัมภาษณ์ผู้ที่ร่วมกิจกรรมกับกลุ่มอย่างสม่ำเสมอ เช่น ฟังรายการสม่ำเสมอ, ไปร่วมงานแสดงดนตรี และลีลาศเป็นประจำ ผู้วิจัยคัดเลือกผู้ที่มาร่วมงานมากกว่า 8 ครั้งในรอบ 1 ปี (งานจัดขึ้นทุกเดือน) จำนวน 10 คน

● กลุ่มผู้ที่สนใจแต่ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่ม โดยเลือกจากลักษณะดังนี้

- ผู้ฟังรายการชีวิตกับเพลง และ/หรือรายการอื่นที่เป็นเพลงสุนทราภรณ์ และผู้ฟังที่โทรมาพูดคุยในรายการเป็นประจำ และติดต่อเพื่อขอนัดสัมภาษณ์เกี่ยวกับการติดตามผลงานของสุนทราภรณ์ จำนวน 10 คน

- ผู้ที่ไม่ได้เป็นสมาชิกแต่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเพลงสุนทราภรณ์อย่างใกล้ชิด และมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเพลงสุนทราภรณ์ เช่น ผู้จัดการเพลงเก่าสุนทราภรณ์, ผู้อยู่ในวงดนตรีสุนทราภรณ์ เป็นต้น

การกำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการหาคำตอบปัญหาการวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างขึ้นโดยใช้แนวทางการศึกษาจากงานวิจัยที่มีลักษณะใกล้เคียง เอกสารที่เกี่ยวข้อง และใช้แนวทางจากกรอบแนวคิดทฤษฎีที่ได้ค้นคว้า ทั้งนี้แบบสัมภาษณ์จะเป็นแนวคำถามปลายเปิด (open-ended question) ที่ไม่ชี้นำคำตอบ และใช้เทปบันทึกเสียงประกอบการสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ประเด็นในการสัมภาษณ์นั้น จะประกอบด้วยประเด็นหลักตามปัญหาคำวิจัย ซึ่งมีกรอบที่เป็นประเด็นที่ต้องการศึกษาที่กำหนดไว้เป็นหัวข้อต่างๆ ไว้เป็นโครงสร้างในการสัมภาษณ์ ดังนี้คือ

1. ลักษณะเครือข่ายการสื่อสารของกลุ่มอนุรักษ์เพลงและลีลาศสุนทราภรณ์ และกลุ่มที่เกี่ยวข้อง
 - 1.1 ลักษณะการติดต่อสื่อสารกันของสมาชิกในกลุ่ม
 - 1.2 ลักษณะการติดต่อสื่อสารกันระหว่างผู้นำ
 - 1.3 ลักษณะการติดต่อสื่อสารกันระหว่างผู้นำกับสมาชิกในกลุ่ม
 - 1.4 ลักษณะการติดต่อสื่อสารกันระหว่างสมาชิกในกลุ่มกับผู้ที่สนใจ และประชาชนทั่วไปกลุ่มอื่นๆ
 - 1.5 รูปแบบการแพร่กระจายข้อมูลข่าวสารทั้งภายในและภายนอกกลุ่ม
 - 1.6 ข่าวสารที่พูดคุยกันของสมาชิกในกลุ่มเป็นเรื่องอะไรบ้าง (ทั้งที่เกี่ยวข้องกับสุนทราภรณ์ และเรื่องอื่นๆ)
 - 1.7 ลักษณะเฉพาะที่สมาชิกในกลุ่มคิดว่าเหมือนกันมีอะไรบ้าง
2. บทบาทในการอนุรักษ์เพลงสุนทราภรณ์ของกลุ่มอนุรักษ์เพลงและลีลาศฯ และกลุ่มที่เกี่ยวข้อง
 - 2.1 บทบาทของผู้นำกลุ่มในการประชุม และปรึกษาเพื่อการจัดกิจกรรมต่างๆ
 - 2.2 บทบาทของสมาชิกภายในกลุ่มแต่ละคน หรือแต่ละฝ่าย
 - 2.3 บทบาทของกลุ่มในการเผยแพร่ข่าวสารภายในกลุ่ม
 - 2.4 บทบาทของกลุ่มต่อการเผยแพร่ข่าวสารต่อสื่อมวลชน และสาธารณชน โดยใช้ช่องทางสื่อต่างๆ
 - 2.5 บทบาทของกลุ่มต่อการช่วยอนุรักษ์บทเพลงสุนทราภรณ์
 - 2.6 บทบาทของกลุ่มผู้ที่สนใจในการสนับสนุนเพลงสุนทราภรณ์
 - 2.7 ความคาดหวังในการสนับสนุนการอนุรักษ์ของหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

3. บทบาทในการส่งเสริมการอนุรักษ์เพลงสุนทราภรณ์ของกลุ่มผู้สนใจแต่ไม่ได้เป็นสมาชิก
 - 3.1 ลักษณะการติดต่อสื่อสารในเรื่องเพลงสุนทราภรณ์
 - 3.2 การติดตามข่าวสารของกลุ่มอนุรักษ์ฯ
 - 3.3 การติดตามเพลงและกิจกรรมเกี่ยวกับเพลงสุนทราภรณ์
 - 3.4 บทบาทในการส่งเสริมการอนุรักษ์เพลงสุนทราภรณ์ (การซื้อเทป, ร่วมดูการแสดงดนตรี เป็นต้น)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ประกอบกับการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมนั้น ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Depth Interview) ตามประเด็นดังกล่าวที่กำหนดไว้ในการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งต้องอาศัยการทำความรู้จักคุ้นเคยกับแหล่งข้อมูลให้มากที่สุด เพื่อประโยชน์ในการหาคำตอบที่มีความเที่ยงตรงมากที่สุด และประกอบกับการโทรศัพท์สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมกับผู้ให้สัมภาษณ์โดยการจดบันทึก ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ทำความรู้จักคุ้นเคยกับกลุ่มเป้าหมาย เพื่อสร้างสัมพันธภาพที่ดีในการที่จะสัมภาษณ์ร่วมกิจกรรม และพูดคุยเกี่ยวกับเรื่องสุนทราภรณ์ที่พวกเขาสนใจในมุมมองต่างๆ
2. การสร้างความสัมพันธ์ให้เกิดลักษณะ "คนใน" สร้างความสนิทสนมเพื่อให้เกิดความไว้วางใจกัน
3. การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะใช้วิธีการสัมภาษณ์ทั้งแบบเปิดกว้างในประเด็นแสดงความคิดเห็นต่างๆ และการเจาะลึกในบางประเด็นที่น่าสนใจ เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงที่ตรงที่สุดของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเมื่อทำการสัมภาษณ์กับบุคคลทั้ง 3 กลุ่มที่กำหนดเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยก็จะขอให้บุคคลในกลุ่มที่สัมภาษณ์นั้นช่วยแนะนำให้ผู้วิจัยได้พูดคุยกับบุคคลอื่นๆที่อยู่ในกลุ่ม (Snowball Sampling) ที่ผู้วิจัยจะได้สัมภาษณ์ต่อไปให้ได้ข้อมูลครบถ้วนตามที่ต้องการ
4. ผู้วิจัยจะขอเข้าร่วมกิจกรรมในการจัดงานลีลาสุนทราภรณ์เพื่อจะได้เห็นถึงการดำเนินการและการจัดงานของกลุ่มสมาชิกที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกเดือน และเพื่อเป็นโอกาสในการขอทำความรู้จักและนัดสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องได้มากขึ้น

กำหนดระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลตั้งแต่เดือนธันวาคม 2543 – เดือนมีนาคม 2544 เพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนตามที่ต้องการ เป็นระยะเวลาประมาณ 4 เดือน

การวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยจะดำเนินไปพร้อมๆกับการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งนี้เพื่อเป็นการตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูล โดยการแสวงหาความเชื่อถือได้จากการเปรียบเทียบแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกันในประเด็นเดียวกัน จากทั้ง 3 กลุ่ม คือ ใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า โดยการนำมารวบรวมร่วมกับการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในกลุ่ม แล้วนำมาวิเคราะห์ในการหา ลักษณะโครงสร้าง เครือข่ายของกลุ่ม และบทบาทของกลุ่มที่มีในการอนุรักษ์บทเพลงสุนทราภรณ์ และกลุ่มที่สนับสนุน โดยผู้วิจัยใช้รูปแบบการวิเคราะห์ดังนี้คือ

1. การจำแนกประเภทข้อมูล (Typological) จากข้อมูลที่ได้ในการสัมภาษณ์และการสังเกตทั้งหมด นำมาจำแนกตามกรอบทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์
2. การเปรียบเทียบข้อมูล (Comparison) แบบสามเส้า คือเอาข้อมูลที่ได้จากหลายแหล่งมาวิเคราะห์ร่วมกันว่าถูกต้องตรงกันหรือไม่
3. การสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Induction) จากข้อมูลที่ได้ในการวิเคราะห์ในขั้นตอนที่ 1 และ 2 เพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะในการนำมาพัฒนาต่อไป

การนำเสนอข้อมูล

การนำเสนอข้อมูลในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) เพื่อชี้ให้เห็นถึงลักษณะเครือข่ายการสื่อสารภายในกลุ่มอนุรักษ์เพลงและลีลาศสุนทราภรณ์และเข้าใจถึงบทบาทของสมาชิกในกลุ่ม และบทบาทของกลุ่มที่มีต่อการร่วมกันอนุรักษ์บทเพลงสุนทราภรณ์

1. นำเสนอให้เข้าใจถึงที่มา ลักษณะของการรวมกลุ่ม โครงสร้างของกลุ่มอนุรักษ์เพลงและลีลาศสุนทราภรณ์
2. นำเสนอถึงเครือข่าย ลักษณะการสื่อสารของกลุ่มอนุรักษ์เพลงและลีลาศสุนทราภรณ์ภายในกลุ่มและการสื่อสารกับบุคคลภายนอกกลุ่ม
3. นำเสนอบทบาทในการอนุรักษ์เพลงสุนทราภรณ์ของกลุ่มอนุรักษ์เพลงและลีลาศสุนทราภรณ์
4. นำเสนอถึงบทบาทในการช่วยสนับสนุนส่งเสริมการอนุรักษ์เพลงสุนทราภรณ์ของกลุ่มที่สนใจแต่ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์เพลงและลีลาศสุนทราภรณ์ และกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง